

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

6. Osvícenství a preromantismus

Osvícenství

je nová ideologie 18. století, je to myšlenkový směr, který klade důraz na rozumové poznání. Osvícenci se domnívali, že jestliže bude člověk vzdělaný, bude společnost lepší, lidé si budou rovni a také měšťanstvo bude mít podíl na politické moci. Odpůrcem těchto názorů byla církev, která zdůrazňovala podřízenost a poslušnost lidí. Osvícenci prosazovali deismus = rozumová víra v Boha, Bůh existuje, ale nezasahuje do pozemského dění (naopak ateismus = bezvěrectví, nevíra v Boha). S osvícenstvím úzce souvisí další pojem, a to racionalismus. Je to myšlenkový směr považující rozum za jediný nebo rozhodující zdroj poznání.

Významným dílem této doby byla *Encyklopedie aneb Racionální slovník věd, umění a řemesel* (1751-1772) shrnující veškeré tehdejší vědění. Měla 28 svazků a pracoval na ní kolektiv autorů – **encyklopedistů** (Diderot, D'Alembert, Rousseau...).

Denis Diderot byl hlavním organizátorem *Encyklopedie*. Nebyl jen francouzským osvícenským filozofem, ale i spisovatelem (autorem filozofického románu *Jakub fatalista a jeho pán*), teoretikem umění a výtvarným kritikem. V Encyklopedii byl redaktorem a autorem asi 1000 hesel.

Voltaire (čti [voltér]), autor filozofického románu *Candide* (čti [kandýd]) o nekritickém optimismu daném vírou v boží prozřetelnost.

Montesquieu (čti [monteskijé]) a jeho nejslavnější dílo *Duch zákonů*, které předkládá rozbor různých forem vlády – despotie, monarchie, republiky.

Daniel Defoe (čti [denjel dyfou]), anglický autor dobrodružného románu vycházejícího z pamětí ztroskotaného námořníka *Robinson Crusoe*. Román líčí 28 let Robinsonova života na opuštěném ostrově. Robinson je jediný zachráněný člen posádky lodi plující do Afriky. Defoe popisuje ztroskotání, záchranu věcí z vraku lodi, budování nové existence, chov zvířat, pěstování obilí, stavbu člunu, setkání s divochem Pátkem, záchranu anglickou lodí a návrat do vlasti. Robinson projevil svou houževnatost, vytrvalost, trpělivost. Českým čtenářům dílo převedl a pro mládež upravil Josef Věromír Pleva.

Jonathan Swift (čti [džonatan svift]), autor čtyřdílného alegorického a satirického románu *Gulliverovy cesty*, který je ostrou kritikou soudobých mravů a společenského zřízení v Anglii. Autor posílá svého hrdinu do čtyř odlehlých míst, kde žijí: 1. liliputáni, 2. obři, 3. blázniví učenci, 4. ušlechtilé koně.

Preromantismus

Na rozdíl od klasicismu, který byl uměleckým směrem aristokracie, nová nastupující třída – měšťanstvo – si vytváří nový životní postoj i umělecký styl: sentimentalismus neboli preromantismus. Je to umělecký směr, který odmítal nespravedlivost feudalismu a zdůrazňoval citové hodnoty prostého člověka. Přiklání se k opravdovosti prožívaného citu, hloubce vášní. Přinesl s sebou oblibu určitých typů přírodních scénérií, zejména zádumčivá a tajemná místa. Hrdinové jsou osamělí, stranou společnosti prožívají svá citová dramata. Časté jsou postavy mnichů, poustevníků, vězňů, poutníků apod. Preromantismus se projevoval zejména ve 2. polovině 18. století.

Jean Jacques Rousseau (čti [žán žak rusó]) byl přesvědčen, že rozum nepřináší pouze pokrok, ale také negativní jevy – bídu, korupci apod. Proti rozumu vyzdvihoval spíše cit, který je podle něj přirozenější a důslednější než rozum. Jeho *Společenská smlouva* je filozofický spis, v němž je rozvíjena teorie o svrchovanosti lidu. Podle autora vznikají státy i společnosti dohodou mezi lidmi a v jejich zájmu a rovněž základem státního zřízení má být společenská smlouva, která zaručuje všem občanům svobodu, rovnost a nedotknutelnost majetku. *Emil čili O výchově* je pedagogický román, který je podrobnou studií o výchově dětí, o přirozeném a citově bohatém životě. Požaduje návrat k přírodě.

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Antoine François Prévost (čti [antuan fransua prévo]), autor milostného románu *Manon Lescaut* (čti [manon lesko]) o nešťastné lásce neurozené a lehkomyslné dívky Manon a rytíře des Grieux (čti [de grijé]), který pro lásku obětoval vše - rodinné vztahy, kariéru i čest.

V Anglii ve 2. pol. 18. st. vzniká **gotický román**. Jde o hrůzostrašné a fantastické příběhy, odehrávající se ve starých hradech, kobkách, hrobech, jež ožívují ducha středověku. (Horace Walpole: Zámek otrantský, Mathew Lewis: Mnich, Mary Shelleyová: Frankenstein.)

Zcela zvláštní místo v období preromantismu zaujímá Německo. Objevuje se zde několik velkých osobností, které se vyznačují zcela novým pohledem na svět. Již není místo pro jednoduchého hrdinu klasicismu, naopak, do popředí se dostává hrdina mnohotvárný, komplikovaný, nahlížený ze všech stran. Umělecká revolta proti předepsaným klasicistním vzorům se v Německu proměnila v hnutí, které se všeobecně označuje jako hnutí **Sturm und Drang** (čti [šturm unt drank]), tzn. bouře a vzdor. Největšími spisovateli tohoto hnutí byli Johann Wolfgang Goethe a Friedrich Schiller.

Johann Wolfgang Goethe (čti [géte]) napsal veršovanou tragédii, která vychází ze staré lidové pověsti o učeném doktoru Faustovi, který v touze po poznání prodal svou duši ďáblu, a tak propadl věčnému zatracení. Toto filozofické drama nazvané *Faust* se však stává podobenstvím o lidském údělu na tomto světě. Faust, starý, zneuznaný a nespokojený učenec, uzavírá smlouvu s ďáblem Mefistofelem, který mu za jeho duši slibuje, že pozná pravé štěstí a uspokojení. Faust prožije lásku k Markétce, omládne a získá bohatství. Stále je nespokojený. Na konci života získá bažinatý pás půdy, který odvodní a zúrodní a začne zde budovat společnost svobodných lidí. Konečně dosahuje uspokojení, nachází smysl života. Peklu však nepropadne (na rozdíl od původní pověsti), protože pracoval pro ostatní.

Utrpení mladého Werthera je milostný román v dopisech (epistolární román), jenž je psán ich-formou (= 1. osoba), čímž byla zvýrazněna autenticita. Dílo zachycuje osud mladého muže, který je nešťastný, protože jím milovaná Lotta se provdá za jiného. Zoufalý hrdina končí sebevraždou.

Friedrich Schiller (čti [fridrich šiler]) byl velkým přítelem Goetha. Jedno ze základních děl literárního hnutí Sturm und Drang je Schillerovo drama *Loupežníci*. Hlavním hrdinou je svobodomyšlný hraběcí syn Karel Moor, který zásluhou intrik svého bratra přišel o otcovu důvěru, snoubenku i dědická práva. Z touhy po pomstě a z lásky ke svobodě zakládá bandu loupežníků.

Světově proslulou se stala Schillerova lyrická skladba *Óda na radost*, jejíž text využil Beethoven pro závěrečný sbor 9. symfonie.